

Владимир Кршљанин*

Београд, Србија

СРПСКО-БУГАРСКИ ОДНОСИ – КЉУЧ БАЛКАНА, БАЛКАНСКИ САВЕЗ И РУСИЈА

Сажетак

Дат је историјат односа на Балкану од Средњег века до данас, са детаљнијим освртом на 19. и 20. век. Као један од креатора српске политике на Балкану у последњој деценији 20. века, аутор износи и личне увиде и сведочанства о контактима са балканским политичарима. Рад посебно указује на кључни значај српско-бугарских односа, који се потврђује и упорним настојањима западних сила да спрече зближавање Срба и Бугара. Као посебно значајни, а сродни, разматрају се концепти Балканског савеза и Балканске (кон)федерације) и улога балканских, пре свега српских и бугарских социјалиста на почетку и на крају 20. века. Аутор се залаже за тростепенни савез Срба са Русијом, Бугарском и свим балканским земљама.

Кључне речи: *Срби, Бугари, Балкан, Балкански савез, Русија*

Балкански народи су своје духовно утемељење и идентитет стицали у државном оквиру и/или под духовним утицајем РOMEЈСКОГ царства. Царство, односно у западној терминологији империја, јесте вишенационална држава. У периоду његовог слабљења, пре свега под ударима крсташа са јеретичког Запада, долази до даље

* Амбасадор

афирмације балканских народа и њихове националне еманципације, далеко пре него што се савремени национализам појавио на Западу у време Француске револуције. И то са битном разликом, јер је наша национална суштина духовна, вредносна, заветна и везана са аутокефалијом наше Цркве, док је западна првенствено материјална и везана за државну организацију. Последња, у државном смислу реална модификација Ромејског царства било је оно што зовемо Душаново царство (Срба, Грка, Бугара и Арбанаса). Управо оно је предало штафету из Другог у Трећи Рим.

Током читавог 19. века Русија је помагала ослобођењу балканских народа од турског ропства. У писму митрополита Стратимировића руском цару уочи Првог српског устанка, говори се о преласку балканских народа из иноверне турске у једноверну руску империју. Међутим, под утицајем Француске револуције и Наполеонових ратова, већ после Првог српског устанка и Србија и Русија говоре другачије – сада Русија подржава борбу балканских народа за стварање својих независних држава. Утицај идеја Француске револуције ширили су масони – сасвим друкчије на Балкану, него у западним метрополама. Као резултат, добијамо две нове мега-нације, немачку и италијанску и – тоталну распарчаност на Балкану.

Већински део елите у балканским народима и у Русији, настојао је да ту распарчаност смањи, и ради коначног ослобођења Балкана од Турака, и ради природног савезништва православног (и словенског) света. Ти заједнички напори довели су до првог покушаја стварања Балканског савеза, у којем је главну улогу имао српски кнез Михаило Обреновић. Михаилова политика, захваљујући *Начертанију*, садржала је идеју стварања заједничке државе Јужних Словена, укључујући Бугаре. Бугарска још није била ослобођена, Бугарска легија се организује и обучава у Србији, а Раковски и Левски 1862. учествују у опсади Београдске тврђаве. Споразум у 12 тачака под називом „Програм политичких одношаја Србо-бугара (Бугаро-срба) или њихов срдачан споразум”, потписан 1867. предвиђао је стварање заједничке државе на челу са кнезом Михаилом. Већ следеће године, западне силе су организовале његово убиство, после којег, не само да је први покушај стварања Балканског савеза и српско-бугарске државе пропао, него на српски престо долази Милан, који под западним утицајем Србију везује за Аустроугарску и покреће рат против Бугара, Србима најсличнијег народа на Балкану.

У другом покушају, 1912, Балкански савез бива створен и коначно ослобађа Балкан од Турака. Косово и Метохија и Стара Србија се враћају у окриље матице. Срби и Грци су на албанској обали, а Бугари у предграђу Цариграда. Ово изазива хистеричну и паничну реакцију на Западу. Британија намеће и Балканском савезу и Русији окончање рата, делимично повлачење и стварање два неправославна „цепа” на православном Балкану: државу Албанију (по аустроугарском рецепту) и европски део Турске, са циљем изазивања трајне нестабилности у региону. То јој није било довољно, него већ 1913. својим интригама изазива „Други балкански рат”, како би продубила јаз између Срба и Бугара и онемогућила њихово уједињење. То уједињење је ноћна мора за Запад јер би заједница ова два народа постала моћна регионална сила, која контролише оно што је стратешки најважније на Балкану: везу Европе са Малом Азијом и Блиским Истоком. Треба приметити да је главни архитекта оствареног Балканског савеза, српски премијер и један од најдалековитијих српских политичара свих времена, Милован Миловановић, изненада и под сумњивим околностима преминуо (у својој 49. години), пред сам почетак Првог балканског рата. Миловановић је са бугарским премијером Гешовим био договорио поделу Македоније.

Западна политика на Балкану изазива страховите патње свих народа, а нарочито Срба, у два светска рата. После пада Руске империје 1917. године, у потрази за новим заштитником уочи Версаја, српска владајућа елита се фатално везује за САД и англосаксонски фактор, што доводи до стварања Југославије. Оживљавању сна о Балканском савезу доприноси руско ослобађање Србије (и већег дела Балкана) на крају Другог светског рата. Али, рад на томе бива прекинут, јер се Броз преко Лондона прикопчава за Англосаксонце, што доводи до раскида са Стаљином и 40 година организоване русофобије, што је једини такав случај у читавој српској историји.

Савремену варијанту Ромејског или Душановог царства, односно Балканског савеза, у форми Балканске (кон)федерације, утемељили су Димитрије Туцовић, српски и бугарски („тесни”) социјалдемократи почетком 20. века. Отворено се супротстављајући ширењу сукоба и подела између балканских народа од стране западне буржоазије, они су на Божић 1910. организовали у Београду Прву балканску социјалдемократску конференцију, уз учешће социјалиста из свих балканских земаља и народа, позивајући на

„груписање које налаже модерни економски развој, као једину гаранцију економске и политичке самосталности”.

Разговори о стварању Балканске конфедерације после Другог светског рата, праћени тешњим повезивањем Југославије и Бугарске са намером стварања царинске уније (Бледски споразуми Тито-Димитров из 1947.), доживели су крах после Резолуције Информбироа 1948, не због Стаљинове љубоморе, већ због Титових веза са Англосаксонцима. После тога, Балкан је задуго постао гранично подручје између два блока са јаким латентним унутрашњим антагонизмима.

Када је аутор овог рада 1992. у руководству СПС, задужен за међународну сарадњу, почео да ствара Међународно одељење партије, били смо већ усред Првог европског рата, који је Запад водио против Срба, разбијајући Југославију, коју је сам створио, зато што је истински српски фактор у њој поново задобио одлучујућу улогу, и како би спречио нови Балкански савез и његово неминовно повезивање са Русијом.

Покренули смо грозничаву активност према иностраним политичким партијама у више праваца – ка Русији, која је и сама била у најдраматичнијем и најтрагичнијем периоду своје новије историје, ка левим и суверенистичким снагама у Европи и на Балкану, ка Кини, која се тада устезала од активније улоге у међународним пословима, ка земљама у развоју.

Од првог дана било је јасно да активности на Балкану имају посебан значај, и зато јер нам једино „груписање гарантује самосталност” и због тога што су најтежа искушења тек била пред нама. Туцовићев концепт нам је био идеја водилца, а активност је добила велики интензитет и због тога што су средином 90-их социјалисти били на власти у свим чисто балканским земљама: Србији (СР Југославији), Бугарској, Румунији, Грчкој и Албанији.

Најлакше је било са Румунијом. Односи са владајућом странком, за време Илијескуа и Настасеа, развијали су се без тешкоћа. Отворених питања није било.

Односи са свим партијама у Грчкој и на Кипру били су најразвијенији, најемоционалнији, пуни динамике, али и значајних догађаја, јер нам је у време наше наметнуте конфронтације са Западом, Грчка, у којој су се смењивали на власти Нова демократија и ПАСОК, била најближи пријатељ са значајним позицијама у САД, али и у ЕУ. Са друге стране, аутор памти свој сусрет у Београду

почетком 90-их са значајним руководиоцима КП Грчке (ККЕ), Колософом и Ангуракисом. Они су дошли да се упознамо испуњени надом, због нашег отпора америчком диктату, али и стрепњом, због 1948. Аутор је узео на себе слободу да у име СПС осуди Брозово затварање границе, које је довело до трагедије грчких партизана после америчке интервенције. Успоставили смо поверење и ККЕ је годинама организовала бројне демонстрације и протесте поводом америчке агресије на нашу земљу. Виђао је аутор и Мицотакиса (*Константин Мицотакис 1918-2017, премијер 1990-1993*) и Самараса (*Андонис Самарас, премијер 2012-2015*), а својим сталоженим, умним и борбеним ставом, у снажној успомени остао је Папуљас (*Каролос Папуљас 1929-2021, председник Грчке 2005-2015*), који је увек остао уз нас. Посетио је Милошевића у Хагу, а пошто му је аутор предочио податке о кршењу људских права код нас 2003, које је он изнео у Савету Европе, колонијални режим у Београду био је принуђен да укине ванредно стање.

Са Албанијом није било лако, али смо знали да у балканској историји постоје и веома светле странице у нашим односима, као и да већина у самој Албанији другачије гледа на Србију, него део мањине на Косову и Метохији. Највише труда су уложили ауторов велики пријатељ и сарадник у међународном одељењу СПС Оливер Потежица (каснији амбасадор у Јордану и Либији, где је херојски, на дужности, погинуо после америчког разарања те земље) и наш отправник послова у Албанији Мирослав Зарић. Успоставили смо сарадњу са већим бројем мањих политичких партија. Социјалисти су оклевали, нарочито међународни секретар Илир Мета (*премијер 1999-2002, председник Албаније 2017-2022*), тако да смо се углавном сретали на међународним скуповима.

Аутор је био свестан да се најважнији продор мора направити са земљом у чије сукобљавање са нама је запад уложио највише труда – Бугарском. Знао је аутор да можемо успети, посебно зато што у народу те земље нема масовних антисрпских осећања, чак напротив. У посети Београду је почетком 90-их боравио члан руководства БСП др Георги Прванов (*председник Бугарске 2002-2012*), у то време, као и аутор, члан Извршног одбора. Дуго се, у више наврата, разговарало. Прванов је историчар, који у детаље познаје и воли делатност Туцовића и његових бугарских другова. Склопили смо „историјски договор”: сада када је Македонија независна, више нема препрека за максимално јачање српско-бугарске, али и

балканске сарадње! На томе ћемо радити и то морамо остварити. Било је још много контаката са бугарским социјалистима. Када су сасвим дошли на власт, управо је у Софији 1996. одржана прва министарска конференција земаља ЈИЕ, чиме је успостављена нова сарадња свих балканских земаља. Бугарски и српски социјалисти тог времена су највећи напор уложили у развој мултилатералне сарадње на Балкану и у томе постигли највећи продор све до данас. Обострана свест о значају савезништва две земље засад није успела да направи крупнији корак у том правцу. Осим Прванова, морам да споменем још нека кључна имена међу бугарским социјалистима тог времена, са којима се аутор познавао и непосредно сарађивао и који су дали значајан допринос развоју српско-бугарске и балканске сарадње, а такође исказивали солидарност са нама по питањима разбијања Југославије, НАТО агресије 1999. и њених последица: Жан Виденов (*председник Владе Бугарске 1995-1997*), Крaсимир Премјанов, Љубомир Коларов (*1943-2023*), Николај Добрев (*1947-1999, министар унутрашњих послова Бугарске 1996-1997*) и политички ветеран проф. др Велко Влканов (*1927-2016, председнички кандидат 1992. и дугогодишњи посланик*), који је 2001. био оснивач и први копредседник Међународног комитета за одбрану Слободана Милошевића (основаног по угледу на међународну солидарност са Георги Димитровом у Лајпцишком процесу; следећи копредседници су били Ремзи Кларк */1927-2021./* и Александар Зиновјев */1922-2006./*).

Већ следеће, 1997. године, одржана је друга министарска конференција балканских земаља у Солуну и први у историји самит на Криту! Тамо су Слободан Милошевић и албански премијер и лидер социјалиста Фатос Нано (*премијер 1991, 1997-1998, 2002-2005*) договорили нови тип односа и амбијент за мирно решавање питања Косова и Метохије, које су обојица признали за наше унутрашње питање.

Тај историјски искорак је био у супротности са западним агресивним плановима. Одмах после самита на Криту реализација тих планова максимално је убрзана. Започињу и ескалирају терористичке акције „ОВК”. Долази до наше специјалне антитерористичке операције 1998. и отворених претњи агресијом НАТО. Сарадња балканских земаља је те године, на министарском састанку у Истамбулу и самиту у Анталији (учествовао Момир Булатовић, јер је Слободан Милошевић управо у то време водио у Београду

тешке преговоре са Холбруком, после којих је на КиМ дошла „Во-керова” мисија ОЕБС) имала само једну наметнуту тему – ситуацију на КиМ. У години НАТО агресије састанци земаља ЈИЕ су прекинути, да би били обновљени тек после преврата у Београду 5. октобра 2000.

Самити земаља ЈИЕ одржавају се од тада редовно, сваке године, али остају медијски готово неприметни, јер мало о чему одлучују. На прва два самита, лидери балканских земаља су се између себе договарали без туђег присуства. Међутим, после гушења српске независности, балканске земље су убрзано и без видљивог отпора апсорбоване у структуре ЕУ и НАТО, чији представници, као својеврсни контролори, присуствују свим самитима.

Не треба се обесхрабрити. Морамо увек имати у виду да је само постојање мултилатералне сарадње на Балкану увек више у интересу самих балканских земаља, него спољних фактора. У периоду евроатлантске доминације Балканом покренут је велики број унутарбалканских иницијатива за сарадњу, укључујући оне које окупљају по 3-4 земље које имају заједничке интересе у појединим питањима. Неке од иницијатива су под директним патронатом ЕУ. Све то говори да су на Западу свесни (нажалост, често више него ми сами) потенцијала балканске сарадње и интеграције и зато се систематски труде да их држе под контролом, у склопу своје неоколонијалне политике. Данас званично све земље региона међу приоритетима своје спољне политике имају тзв. регионалне иницијативе, на челу са Процесом сарадње у ЈИЕ, који је стављен под контролу, а у истој равни са којим се налазе допунски регионални механизми западне контроле: Регионални савет за сарадњу, Пакт о стабилности за ЈИЕ, Централно-европска иницијатива, Јадранско-јонска иницијатива, „Берлински процес”, „Брдо-Бриони процес” итд. И после 2000. године било је значајних и аутентичних регионалних иницијатива, као што су квадрилатерала Србије, Румуније, Бугарске и Грчке и трилатерала Србије, Бугарске и Македоније, које су кратко трајале, баш зато што су аутентичне, али их више нико не помиње.

Иницијатива која последњих година највише на себе скреће пажњу, а понекад и контроверзна тумачења – „Отворени Балкан”, има значајне димензије аутентичности и потенцијално представља добар оквир (економска сарадња, дијалог Београд-Тирана уз учешће суседа, иако Еди Рама није Фатос Нано) за стварање конструктивне

атмосфере за превазилажење проблема на Косову и Метохији. Овде наравно, недостаје дубински рад Србије са својим грађанима – припадницима албанске националне мањине. Сем тога, ова иницијатива је засад ограничена на земље – кандидате за чланство у ЕУ.

Наравно, мултилатерална сарадња и интеграција нису исто, као што нису исто „Процес сарадње земаља Југоисточне Европе” и Балкански савез или Балканска (кон)федерација. Смисао груписања је, као што пре више од 100 година приметише Туцовић и другови, у јачању наше самосталности.

Главни носилац потенцијала балканске сарадње и интеграције је, наравно, Србија. Не само због свог централног положаја на Балкану, већ пре свега зато што је најсамосталнија, односно зато што је једина сачувала тесне везе са Русијом (што је и гаранција њене слободе и самосталности). Сличне везе са Русијом има и Република Српска. Дакле, питање уједињења делова српског народа, распарчаног као последица западне агресије треба решавати паралелно са јачањем балканске сарадње и интеграције. Историјска Србија може бити поново уједињена само када дође до деколонизације Балкана уз помоћ Русије.

У том контексту, кључни билатерални чинилац на Балкану, што је било јасно свима, од средњег века преко кнеза Михаила, Димитрија Туцовића и Милована Миловановића, па све до балканских социјалиста последње деценије 20. века јесу српско-бугарски односи, сарадња и интеграција. Данас треба отпочети стратешке, дугорочне и свеобухватне активности на зближавању два народа и интензивирању њихове сарадње. Тиме би био створен фактор регионалног значаја, са привлачношћу за све балканске народе, али и као моћна противтежа деструктивним процесима у региону, подстицаним са Запада.

Из свега следи да су све за нас битне ствари узајамно повезане и произилазе једна из друге, те спољна политика Србије мора паралелно и свом снагом да се бори за наше уједињење и ослобођење, као и за балканску сарадњу, деколонизацију и интеграцију, где су главни фактор српско-бугарски односи. И све то у тесној заједници са Русијом, за коју данас једино Србија има кључ, у духовном и историјском смислу. То је и пут наде за читаву Европу. Све друго би била трагедија.

Владимир Кршлянин

СЕРБСКО-БОЛГАРСКИЕ ОТНОШЕНИЯ – КЛЮЧ К БАЛКАНАМ, БАЛКАНСКОМУ СОЮЗУ И РОССИИ

***Аннотация:** Дана история отношений на Балканах от средневековья до наших дней с более подробным обзором XIX и XX веков. Будучи одним из создателей сербской политики на Балканах в последнее десятилетие XX века, автор представляет как личные взгляды, так и свидетельства о контактах с балканскими политиками. В документе особо указывается на исключительную важность сербско-болгарских отношений, что подтверждается и настойчивыми усилиями западных держав по предотвращению сближения сербов и болгар. Особо значимыми и взаимосвязанными обсуждаются концепции «Балканского альянса» и «Балканской (Кон)федерации», а также роль балканских, прежде всего сербских и болгарских социалистов в начале и конце XX века. Автор выступает за трехуровневый союз сербов с Россией, Болгарией и всеми балканскими странами.*

Ключевые слова: сербы, болгары, Балканы, Балканский союз, Россия.